

Johann Misch Astrophilus „Szegények patikája” műve magyarul

*Egy elveszett vagy lappangó könyv másolt,
teljes kézírata 1660-ból*

Kiss István dr.¹ ■ Tavaszy Mariann dr.² ■ Kiss Gergely³

¹Semmelweis Egyetem, Általános Orvostudományi Kar, II. Belgyógyászati Klinika,
Geriátriai Tanszéki Csoport és Dél-budai Nefrológiai Központ
(Szent Imre Kórház, Nefrológia-Hypertonia Profil
– B. Braun Avitum Hungary Zrt. 1. Sz. Dialízisközpont), Budapest

²Villányi Gyógyszertár, Budapest

³Semmelweis Egyetem, Gyógyszerész-tudományi Kar, III. évfolyam, Budapest

A XV. században az orvosok és a gyógyszertárak csak kézzel írott, másolt receptkönyveket használtak. A könyvnyomtatás kezdetén azonnal népszerű lett a receptgyűjtemények kiadása is, amelyek eltérő szerkezetű és eredetű gyógyszeres vagy orvosi könyvekben jelentek meg, mintegy a hivatalos gyógyszerkönyvek előfutáraként. A „Szegények patikája” (*Medicina Pauperum*) címmel a XVI. századtól kezdve jelentek meg olyan könyvek, amelyek a művelt emberek segítségére szolgáltak, hogy magukat és az udvarnépet, cselédséget, környezetüket betegség esetén elláthassák. Az első, kimondottan a „*Medicina Pauperum*” témakörébe, műfajába tartozó mű ismereteink szerint magyarul 1660-ban jelent meg, és az eddigi források, dokumentumok, illetve kutatások alapján csak töredékesen maradt fenn, „Szegények patikája” címmel, ismeretlen szerzőtől. A ritka véletlen bekövetkezett, és az elveszítettnek hitt „könyv” előkerült kézíratos, „másolt” formában, 97×139 mm méretű, kenderzsinag bordákra fűzött, körülvágott, kötetlen állapotban. A töredékként ismert nyomtatott könyv hiánytalanul, kézírásban maradt ránk, összesen 318 oldalon, hét jól elkülöníthető részből állva. A kutatások alapján feltételezhető, hogy a szerző a Nagyszombaton dolgozott és élt Johann Misch Astrophilus. Az iniciálé és a cifrák, valamint a betűtípusok és a vízjel vizsgálata alapján feltételezhető, hogy az eredeti könyvet a lőcsei Brewer-nyomdában nyomtatták. A kézirat bekötésre került. A további széles körű kutatáshoz hasonmás kiadás készül az eredeti digitalizálásával és nagyításával, számozott példányokban. *Orv. Hetil.*, 2011, 152, 1093–1097.

Kulcsszavak: Szegények patikája, XVII. századi orvosi könyvek, gyógyszerkönyv, magyar orvosi nyelv, hasonmás kiadás

Johann Misch Astrophilus’ book „*Medicina Pauperum*” in Hungarian

Copy of a lost or hidden book from 1660

Doctors and pharmacies in the 15th Century only used handwritten copies of the prescription collections available in their time. At the beginning of book printing the publishing of prescription collections immediately became popular. They could be found on the pages of medical and pharmaceutical books of many various editions with different structure and origin, as the forerunner of the official pharmacopoeias. From the 16th Century onwards books with the title “*Medicina Pauperum*” were published which helped the educated people to tend to themselves, the household, the servants and their immediate surroundings case of an illness. The first work specifically on the topic or of genre of the “*Medicina Pauperum*” according to our knowledge appeared in Hungarian in the year 1660 and currently seems to survived only in fragments under the title of “*Medicina Pauperum*”, from an unknown author. A rare incident occurred in the present days as a “book” believed to be lost for us turned up from thin air. It is a “copied” manuscript in the size of 97×139 mm attached to the ribs with hemp cord, cropped around and in an unbound state.

The book known before only in fractions is now available entirely handwritten on 318 pages, distributed to seven distinct parts. The research of its origin suggests that the author lived and worked in Nagyszombat and was called Johann Misch Astrophilus. The identification of the printing office was possible thanks to the examination of the initials and the gaudily, as well as the fonts and the watermark. By these results the printing very likely occurred in the Brewer Printing Press in Lőcse. For the possibility of more extensive research and value preservation the manuscript was bounded. The facsimile edition contains the magnified and digitalized pages of the original one and is published in numbered issues. *Orv. Hetil.*, 2011, 152, 1093–1097.

Keywords: Medicina Pauperum, medical books of the 17th Century, pharmacopoeia, Hungarian medical terminology, facsimile edition

(Beérkezett: 2011. május 3.; elfogadva: 2011. május 23.)

A XV. században az orvosok és a gyógyszerárak csak kézzel írott, másolt receptkönyveket használtak. A könyvnyomtatás kezdetén azonnal népszerű lett a receptgyűjtemények kiadása is, amelyek eltérő szerkezetű és eredetű gyógyszerészeti vagy orvosi könyvekben jelentek meg, mintegy a hivatalos gyógyszerkönyvek előfutáraként. A „Szegények patikája” (*Medicina Pauperum*) címmel a XVI. századtól kezdve adtak ki olyan könyveket, amelyek a művelt emberek segítségére szolgáltak, hogy magukat és az udvarnépet, cselédséget, környezetüket betegség esetén elláthassák [1].

A magyar nyelvű, nyomtatott, füves- és orvosló könyvek sora *Mélius Péter* „Herbarium”-ával kezdődött, 1578-ban, amely 2000 növénynevet őrzött meg magyarul, latinul és németül, a betegségek szerinti ábécérendben [2, 3]. *Mélius* műve a felebaráti szeretetből segíteni akaró, nem orvos lelkipásztor munkája. Természetesen az itthoni növényvilághoz kellett igazítsa tanácsait, ezért a korabeli köznépi elnevezéseket használta. Gyakorlati szempontból nem sok igazi gyógyítási lehetőséget jelentett *Frankovith Gergely* evangélikus pap 1588-ban megjelent félig vallásos, félig orvosságkönyve. Nem orvosként írta könyvét „Hasznos és fölötté szükséges könyv, az ... híveknek lelki vizsgálatásokra és testi épöletökre” címmel. Magyar nyelven, a szélesebb közönség számára közvetítette az addig csak latin nyelven olvasható népszerű és tudományos műveket [3, 4]. Hasonló könyv volt a Batthyány család udvari papjának, *Beythe Andrásnak* 1595-ben megjelent „Fives Könyv”-e [3, 5]. A neves csíksomlyói orgonaművész, botanikus és könyvkiadó-nyomdász *Kájoni János* *Mélius* és *Beythe* műveinek átdolgozásával írta meg herbáriumát „Hasznos orvoscönyv az fáknak és füveknek erejéből” címmel, 1656-ban [6].

Ebbe a sorba tartozik még *Balsarati Vitus Jánosnak* szigorúbban orvosi, sebészeti műve a tudomány magyarosodásának példájaként, de ez a mű elveszett vagy lap-pang [7].

Egymástól jól elkülöníthetően, eltérő műfajú művek – mint például herbárium, receptkönyv, érvágó regulák – alkotnak egy-egy kéziratot. E kéziratok borbélysebészek műve, akik elméleti ismeretekkel alig, empiri-

kus tudással és tapasztalattal azonban, képzésük és mesterségük gyakorlása folytán, bőven rendelkeztek. Többségük céhes kereten belül működött, ezért a céhek általános tudása, az általuk megkövetelt ismeretek rendszere is mindig tükröződik írásaikban. Így van ez *Pettyéni Borbély Márton* kézirat orvoslókönyvének hat részében is [8]. Az orvosságok nagy részét a céhek alapszabályaiban előírt próbák között is megtalálhatjuk, és a használt orvosságok átvétele főként a XVI. századtól sorra megjelenő német farmakopeákból történt. A Magyarországon működő képzett orvosok csekély számából következett (körülbelül száz orvos a XVI–XVII. században), hogy a gyógyítógyakorlat e korban szinte kizárólag a borbély-sebészekre hárult a kuruzslókon és a házi orvosláson kívül.

A házi orvoslás gyakorlatát tükrözik a házi orvosságkönyvek. Számos egyezően kívül elsősorban abban különböznek a borbély-sebész kéziratoktól, hogy a céhek orvosságos receptjeit ritkán vagy egyáltalán nem tartalmazzák. Többször olyan orvosságokat (szirupokat, gyógyító italokat) ajánlanak, amelyek alapanyagai a ház körül feltalálhatók, s amelyeknek elkészítése nem kívánt nagyobb hozzáértést vagy speciális eszközöket, berendezéseket. Változó színvonalon, az akkor ismert betegségek teljes körére közölnek orvosságrecepteket.

A recepteket tartalmazó könyvek kéziratban terjedtek, külföldi meg hazai orvosi művekből összeállított gyűjtemények voltak, mint például a marosvásárhelyi Teleki-könyvtárban talált munka [9], az „*Ars Medica*”, amelynek szerzője feltehetően *Váradai Lencsés György* volt. A kézirat hat részből áll. Jellemző az összeállító és a kor szemléletére, hogy keverednek benne a hasznos gyógynövények javallatai a babonás néphittel. Rendkívül értékes és a magyar művelődés- és tudománytörténet páratlan kéziratosa remeke.

Ebben a témakörben a legelső, fennmaradt magyar nyelvű teljes orvosi könyv *Pápai Páriz Ferenc* „*Pax Corporis*” című munkája [10], amely mű „a házcisélés gazdáknak s gazdaasszonyoknak s az ügyefogyott szegényeknek” íródott. Népszerűségére mi sem jellemzőbb, hogy tizenkét kiadását ismerjük 1690 és 1774 között.

Perliczi János Dániel, Nógrád vármegye főorvosa is írt egy könyvet „Medicina Pauperum” címmel 1740-ben [11]. A kis könyv 28 oldalon 128 növény, 20 állati eredetű és 24 ásványi-kémiai eredetű gyógyszer nevét tartalmazza magyarul, a „Szegények számára való házi orvosságoknak az köztük leg-inkább és leg-gyakrabban uralkodni szokott nyavalyák ellen való alkalmaztatás, az minden napi könnyen fel-található, és meg-szerezhető eszközökből ki-nyujtatott” címmel. Könyvével megelőzte az 1745-ben kiadott gyógyszerárszabást, a „Taxa Pharmaceutica Posoniensis”-t [12]. A könyv első sorai napjainkban is útmutatással szolgálnak az egészségmegőrzés, betegségmegelőzés vonatkozásában: „Az emberi életnek Isten után való meg-tartását vizsgáló Orvosnak, szegény nyögő fele-baráttáához nem lehet nagyobb szereteti, és könyörületesége, mint ha nem csak lábra segíti, de út-at-is mutat az maga egészségének meg-tartásához szükséges eszközöknek fel-keresésére.”

Hasonlóan nagyon fontos mű Hufeland Kristóf Vilmos munkája, az „Armenpharmakopöe” („Szegények patikája”), amelyben a fiatal orvosgenerációt tanította a betegeket anyagilag kevésbé megterhelő receptúra alkalmazására. A könyv VI. kiadását Schedel Ferencz fordította magyarra és jelentette meg Budán, 1831-ben [13].

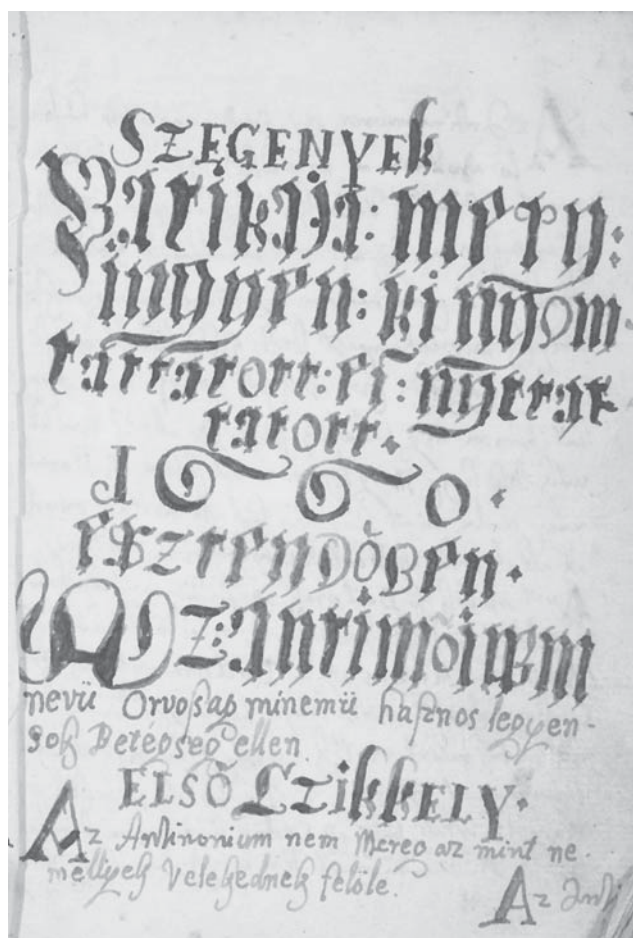
A nagy tudású szerzők műveiben is keverednek a népi és a korabeli tudományos gyógymódok, és ez még inkább jellemző kettősség a XVIII–XIX. századi empirikus doktorkodás emlékeit megőrző kéziratokra, amelyeknek szerzői nemesek és közrendűek, akik jó szándékkal, önzetlenül vagy családi hagyományból foglalkoztak gyógyítással, és tapasztalataikat írásba foglalták. Ránk maradtak a *Kisfaludy*, a *Bezerédi* és a *Szelestey* családok kézíratos orvoslőkönyvei, amelyek a korabeli népi gyógyítás értékes adatait őrzik [14].

Visszatérve a XVII. századhoz, az első, kimondottan a „Medicina Pauperum” témakörébe, műfajába tartozó mű, ismereteink szerint, magyarul 1660-ban jelent meg, és az eddigi források, dokumentumok és kutatások [1, 15] alapján csak töredékesen maradt fenn, „Szegények patikája” címmel, ismeretlen szerzőtől.

Az elmúlt másfél-két évszázadban a kora újkori, XVI–XIX. századi magyar könyvkiadás kutatása orvostörténeti szempontból is előtérbe került. Elsősorban a szerzetesrendi és egyházi könyvtárakban fedeznek fel újabb és újabb eddigi ismeretlen nyomtatványokat, műveket.

Időnként azonban más a könyvek sorsa...

Az 1606-os bécsi és zsitvatoroki békekötések, valamint az 1608–1649 közötti magyar országgyűlések törvénycikkeit tartalmazó összeállítást a Fejedelmi Nyomda adta ki 1653-ban Sárospatakon. A budapesti Egyetemi Könyvtár Kézirat- és Ritkaságtára (Régi Magyar Könyvtár második sorozata; RMK II) két példányt is őriz a nem díszes kötésű példányokból. A második példány restaurálásakor a kötéstabláblól jelentős mennyiségű tömítőanyagot fejtettek ki. Maga a tömí-

1. ábra | A „Szegények patikája” című könyv kézírásos másolatának címoldala

tőanyag hét, magyar nyelvű nyomtatott szöveget tartalmazó papírlapból és számos töredék nyomtatott papírdarabból állt. A makulatúraként megmaradt, eddig ismeretlen nyomtatvány címlapja a „Szegények patikaia,/ Melly ingyen ki-nyit/tatott/1660./esztendőben” feliratot viseli, alányomtatott nyomdai cífrákból álló díszszel. A nyolc cikkel tagolt rész első hét cikkelye az antimonról, az utolsó pedig a „salitrom”-ról mint gyógyszeréről szól. A töredék alapján a „teljes könyvet” ezzel a zárt nyolc cikkellyel azonosította *Knapp Éva*, a 2011-ben „Faludi Ferenc Alkotói Díj”-jal kitüntetett kutató [15].

Könyvgyűjtőként és személyes gondolatként tudjuk, hogy csodálatos érzés kézbe fogni a régmúlt kincsét, és nagyon ritkán adatik meg, hogy kézben tarthassunk egyetlen létező példányt, akár kéziratból, akár könyvből is [16].

Nos, a ritka véletlen bekövetkezett, és egy elveszettnek hitt „könyv”, az 1660-as „Medicina Pauperum” könyv kézíratos változata került elő „másolt” formában. A töredékként ismert nyomtatott könyv teljes egészében, kézírásban, hiánytalanul látható. Összesen 318 oldalon, hét jól elkülöníthető részből áll. Az első rész a szerző „feljegyzése” a könyv elején „Erdelyi bujdosá-

somban levő Csehbeli Mester emberek nevei”, nyolc oldalon keresztül felsorolva. A második rész a nyomtatott formában is megtalált címlappal (*1. ábra*) kezdődik és az antimonról és „salitromról” szóló rész, nyolc cikkelyben, 24 oldalon. Ez egyben fontos azonosító jellegzetessége is a könyvnek, mint ahogy azt látni fogjuk.

A következő rész a könyvben fellelhető receptek indexe, amely ábécésorrendben, betűnként elválasztva, sorolja fel az összes előirat nevét, 17 oldalon keresztül. Ezek után következnek a gyermek- és felnőttgyógyászati receptek a legkülönbözőbb nyavalyákra, testi sebekre, de még az „alomrul” való gondoskodást is tartalmazza. A receptgyűjtemény 241 oldalt tesz ki. Igen jelentős szerzői bejegyzéssel folytatódik a mű, amely kiegészítő receptúrákat tartalmaz két oldalon, majd egy kérdés-felelet gyűjteményt olvashatunk, a népi gyógyászat válaszaival, az egerek és paráznság ellen, az asszonyhoz való hűségről és a harapáskor használható eljárásról, további 16 oldalon. A könyv végén, két oldalon keresztül a rövidítések jegyzéke található. Kétségtelen tény, átlapozva a könyvet biztosak lehetünk abban, hogy a XVII. századi magyar orvosi-gyógyszerészeti irodalom kincsét tartjuk a kezünkben, és igen nagy kihívás lesz a receptúra „megfejtése”.

Az antimon gyógyászati felhasználása elsősorban Paracelsus munkásságával terjedt el. Elsősorban követői tartották nem mérlegnek, hanem gyógyszernek, ezért gondolhatta Knapp Éva is a töredékek megtalálásakor, hogy az író több, korábban megjelent műből állította össze anyagát, közérthető formában és népnyelven. Az antimon XVI–XVII. századi csodaszer volt, mind az ötvösmunkákban, mind a gyógyászatban, például előszeretettel használták az akkor dúló pestis ellen [17]. Az is kiderült, hogy a Paracelsust követő szerző át tudta tekinteni és értékelni is tudta a XVII. század gyógyászati irányzatait.

További kutatások eredményeképpen (*Kiss Farkas Gábor*) az is feltételezhető, hogy a „Szegények patikája” szerzője a Nagyszombaton is dolgozott és élt *Johann Misch Astrophilus*. A luxemburgi származású Misch (1613–1677) 1653-as bécsi approbációja után a jezsuita szokásokhoz képest meglepően sokáig, nyolc éven át maradt Nagyszombatban: 1653-tól 1660-ig matematikát, kazuisztikát, vitakodást („szóharcot”) tanított, írta a kollégium történetét, volt gyóntató, a templom prefektusa, a gyógyszerár vezetője. 1657-től kezdve számos könyv jelent meg a nagyszombati akadémia nyomdájában *Astrophilus* álnév alatt: legtöbbször esetben kalendáriumok, meglepően hosszú ismeretterjesztő értekezések kíséretében. Az *Astrophilus* névvel már az 1658. évi, első nagyszombati kalendáriumban találkozunk, majd ezt követően több kalendáriumban 1670-ig. *Szentpétery Imre* kutatásai igazolták, hogy 1658-tól az akadémian készül a kalendárium, *Johann Misch*, a mathesis professzora szerkesztésében [18]. *Misch* levelezett *Athanasius Kircherrel* [19] is az antimon hatásairól. *Kircher* ezzel kapcsolatban *Johann Baptista van Helmont De febribus* című

munkáját idézi [20], amely alapján megerősíthető a feltételezés, hogy *Misch* a „Szegények patikája” szerzője. Íme az idézet: „Ugyanerre megerősítést lelünk a Szegények patikájából, amit azt hiszem, *Misch* tisztelendő atya ebben az évben újra kiadott, és amiben az antimont erélyesen megvédi a támadóival szemben: több szerzőt is idéz véleménye alátámasztására, és felsorolja azokat a csodálatos gyógyulásokat legkülönbözőbb betegségekből, amelyeknél használt.”

Fontos ez a megjegyzés, hiszen kiderül belőle, hogy az ELTE Egyetemi Könyvtárban néhány éve megtalált nyomtatványtöredék [15] *Misch* műve. *Misch* szerzősége melletti érv az is, hogy 1660-ban jelent meg, amikor a jezsuita atya még Nagyszombaton tartózkodott és ugyancsak érv, hogy anonim, ahogy többi írása is [21]. Megerősíti a feltételezést az is, hogy az egyik hivatkozott mű a „Szegények patikájában”, *Faber* „*Myrothecium spagyricum*”-a [22], 1637 óta *Misch* számára hozzáférhetően a nagyszombati kollégium patikájában volt.

Az iniciálé és a cifrák, valamint a betűtípusok és a vízjel vizsgálata alapján feltételezhető, hogy az eredeti könyvet a lőcsei *Brewer*-nyomdában nyomtatták. Ennek esetleg az lehetett az oka, hogy Nagyszombaton is a hivatalos rendi álláspont elutasító volt az alkímiával és a transmutációval szemben.

A kézirat 97×139 mm méretű, kenderzsineg bordákra fűzött, körülvágott, kötetlen állapotban került elő. A kézirat bekötésre került. A további széles körű kutatáshoz hasonló kiadás készül az eredeti digitalizálásával és nagyításával, számozott példányokban [23].

A nyelvezet, a benne foglalt gyógyszerek és receptúrák megismerése, „felfedezése” még jelentős munkát ad a kutatóknak, de az biztos, hogy a korai magyar orvosi és gyógyszerészeti irodalmunk páratlan kincssel gyarapodott.

Irodalom

- [1] *Grabarits I.*: A gyógyszerkönyvek születése. In: A magyar orvosi nyelv tankönyve. 8. fejezet. Szerk.: Bősze P. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest, 2009, 119–145.
- [2] *Horbi Melius P.*: Herbarium az fáknek, füveknek nevekről, természetekről és hasznairól. In: „Minden doktorságot csak ebből késértek”. Szemelvények orvosi kézikönyvekből. Magyar Hírmondó sorozat. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1983.
- [3] *Waczulik M.*: A táguló világ magyarországi hírmondói: XV–XVII. század. Nemzeti Könyvtár sorozat. Gondolat Kiadó, Budapest, 1984.
- [4] *Frankovith G.*: Hasznos és fölötte szükséges könyv. Az Országos Orvostörténeti Könyvtár Közleményei, 1956, 3, 133–140.
- [5] *Beythe A.*: Fives Könyv. Németújvár, 1595.
- [6] *Kájoni J.*: Hasznos orvoskönyv az fáknek és füveknek erejéből. Egy barátjának 1656-beli szép Collectája. Csiki conventbeli Frater Joannes kájoni Organistának. 1656.
- [7] *Balsaráti Vitus J.*: Magyar Churgia I–IV. In: Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza. I. Szerk.: Wessprémi I. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 1960, 21–25.
- [8] *Szlatky M.*: Pettyéni Borbély Márton kéziratosa orvosló könyve, 1683–1701. Orvostörténeti Közlemények, 1977, 82, 27–50.

- [9] *Varjas B.*: XVI. századi magyar orvosi könyv (Lencsés György: „Ars medica”?). Erdélyi Tudományos Intézet XXVI. Sárkány Nyomda Rt., Kolozsvár, 1943.
- [10] *Pápai Páriz F.*: Pax Corporis. Magyar Hírmondó sorozat. Az 1764. évi kiadás hasonmás kiadása. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1984.
- [11] *Perliczi János Dániel*: Medicina pauperum. In: Adatok, források és tanulmányok a Nógrád Megyei Levéltárból 49. Balassagyarmat, 2005.
- [12] *Torkos Justus János*: Taxa Pharmaceutica Poseniensis, cum Instructionibus Pharmacopoeum, Chirurgorum et Obstetricum. Posenii, 1745.
- [13] *Hufeland Kristóf V.*: Szegények patikája, egyszersmind tapasztalt hasznu gyógyszerek és orvosságok választott gyűjteménye. Buda, 1831.
- [14] *Bencze J.*: Az empirikus doktorkodásról és annak kéziratairól. Orvostörténeti Közlemények, 1957, 6–7, 212–274.
- [15] *Knapp É.*: Szegények patikája. Egy ismeretlen magyar nyelvű orvosi nyomtatvány 1660-ból. In: Libellus: válogatott könyv- és könyvtártörténeti tanulmányok. Szerk.: Knapp É. Balassi Kiadó, Budapest, 2007.
- [16] *Kiss I.*: Szegények patikája – a többszörösen rejtőzködő érték... MediArt, 2010, 4, 46–47.
- [17] *Weber J.*: Amuletum. In: Magyar-Kossa Gy.: Magyar orvosi emlékek. Értekezések a magyar orvostörténelem köréből. III. kötet. Adattár 1000–1700-ig. A Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat Könyvtára, CXXVIII. Kötet. Budapest, 1931, 363–365.
- [18] *Szentpétery I.*: A bölcsészettudományi kar története 1635–1935. Budapest, 1935, 106.
- [19] *Kiss Farkas G.*: „Difficiles Nugae”. Athanasius Kircher magyarországi kapcsolatai. Irodalomtörténeti Közlemények [ItK], 2005, 109, 436–468.
- [20] *van Helmont, J. B.*: De febribus. Idézi: Iain M. Lonie: Fever Pathology in the Sixteenth Century: Tradition and Innovation. Medical History, 1981, Suppl. 1, 19–44.
- [21] *Kiss Farkas G.*: Johann Misch Astrophilus Nagyszombatban. Magyar Könyvszemle, 2005, 121, 140–166.
- [22] *Faber, P. J.*: Myrothecium spagyricum. Argentorati, 1632, 184–189.
- [23] *Misch J., Astrophilus(?)*: Szegények patikája. Lócse(?), 1660. Kiss I., Tavaszy M. Hasonmás magánkiadás. FoKa Art Restaurátor Műterem, 2011 (kiadás alatt).

(Kiss István dr.,
Budapest, Halmi u. 20–22., 1115
e-mail: ikiss@enternet.hu)

Tisztelt Olvasónk!

Kórházak, egészségügyi intézmények,
tudományos társaságok
szakmai és továbbképző programjait,
az egészségüggyel, az orvostudománnyal
kapcsolatos **pályázatok felhívásait,**
ösztöndíj-felhívásait és
a kórházak, az egészségügyi intézmények
pályázati hirdetményeit
kedvezményes áron tudjuk közölni lapunkban.

Szódíj: 25 Ft + áfa
Előfizetőink hirdetéseit
70 szó terjedelemig térítésmentesen
jelentetjük meg.

A hirdetés megrendelhető e-mailen,
a Budai.Edit@akkr.hu címen.

A számla kiegyenlítése átutalással vagy
a kiadó által küldött csekk befizetésével lehetséges.